

PREDSTAVITEV TEME DOKTORSKE DISERTACIJE

Ima in priimek: **Ana Čič**

Doktorski študijski program: **Primerjalni študij idej in kultur**

Študijski modul: **Kulturna zgodovina**

Delovni naslov doktorske teze: »**Ženske v JLA s poudarkom na prostovoljnem služenju vojaškega roka 1983-1985**«

Predlagana mentorica: **izr. prof. dr. Petra Svoljšak**

Predlagana somentorica: **red. prof. dr. Tanja Petrović**

Jugoslavija se je z vprašanjem vključevanja žensk v vojsko začela konkretnije ukvarjati v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja. Vloga ženske v JLA je slonela na tradiciji partizanskega bojevanja iz časa 2. svetovne vojne, saj so bili tudi sami temelji JLA ustvarjeni v tistem času. Sprva so ženske v Jugoslaviji na podlagi prostovoljnega odločanja vključevali v Teritorialno obrambo, vključevanje v druge sektorje JLA pa je omogočila ustava iz leta 1974, ki je narekovala, da je splošna ljudska obramba in vloga oboroženih sil orodje tedanje samoupravljalvske družbe in da mora prav ta družba z vsemi svojimi sredstvi in silami braniti svojo svobodo, neodvisnost in samostojnost Jugoslavije. Pri ženskem vprašanju znotraj obrambnega sistema se je poudarjalo predvsem emancipacijo žensk tudi na področju obrambnih sil.

Z namenom poglobljanja zavesti ljudi o njihovi obrambni dolžnosti je bil v 70. letih v osnovnošolski, srednješolski in visokošolski program vključen predmet Obramba in zaščita. Tako bi celotno prebivalstvo pripravljali na obrambo in krepili obrambni sistem države. Ustanovljeni so bili tudi izobraževalni centri za obrambno vzgojo, v katere so se lahko vključile ženske in se udeležile 14-dnevnega vojaškega usposabljanja. Uveden je bil visokošolski študij splošne ljudske obrambe na nekaterih jugoslovanskih univerzah, pri nas na Fakulteti na sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Konkretnije udejstvovanje žensk v JLA je pomenil zakon iz 1980, ki je dopuščal možnost vojaškega pouka za ženske v vseh enotah JLA. Z namenom postopnega uvajanja žensk v obrambne sile JLA je bilo v obdobju 1983-1985 uvedeno poskusno prostovoljno usposabljanje žensk v JLA. Jugoslavija je tako posnemala koncept obrambnega udejstvovanja žensk od drugih svetovnih držav, razlika je bila v tem, da bi po analizi poskusnega obdobja uvedli obvezno služenje tudi za ženske, za kar se je zavzemala oblast. Za prostovoljno služenje se je v poskusnem obdobju odločalo vse manj deklet, kar pomeni, da je zainteresiranost za vključitev v obrambne sile z leti upadala. 1985 je Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo pripravil poglobljeno analizo vključevanja žensk v JLA in nekaj možnosti nadaljnega usposabljanja žensk na principu obveze. Med drugim je bil podan predlog za obvezno služenje za ženske in sicer za 3 mesece (vojakinje) ali 6 mesecev (rezervne častnice). Namera oblasti je sprožila val kritik in ogorčenja med ljudmi, mladinskimi organizacijami, mirovnimi gibanji in nekaterimi revijami, ki so zato ostro nastopili proti tedanji oblasti. Obvezno služenje za ženske ni bilo tako nikoli potrjeno, je pa zakon dovoljeval prostovoljno vključevanje.

V doktorski disertaciji želim v prvem delu splošno orisati vlogo in oblike vključevanja žensk v JLA oziroma povezave med ženskami in vojsko. Preučiti in zbrati želim podatke o prisotnosti žensk v JLA in TO ter predstaviti tudi druge, v uvodu omenjene možnosti povezav z vojsko na primer študij obramboslovja oziroma ljudske obrambe na FSPN.

Na tem mestu bi rada odgovorila na vprašanje, kako so bile ženske povezane z vojsko in ali je šlo le za civilno-vojaško sodelovanje ali tudi za prisotnost žensk v povsem vojaških strukturah. Zanima me na katerih področjih so ženske lahko sodelovale z vojsko (npr. predavanja 1. pomoči v enotah, v sanitetni službi itd.) raziskala pa bi tudi omejitve žensk pri vključevanju v oborožene sile in hkrati vzroke za prisotnost oziroma vstop žensk v vojsko. V povezavi s tem bi poiskala alternative, s katerimi je država nadomeščala nezmožnost žensk za služenje (z uvajanjem tečajev, izobraževanj...).

Poleg že obstoječe literature in virov se bom pri predstavljanju teh vprašanj naslanjala tudi na pripovedovanja oziroma pričevanja žensk, ki so bile v omenjenem obdobju kakorkoli povezane z vojsko. Na podlagi njihovih pripovedovanj in intervjujev bom njihove izkušnje in spomin na ta čas poskušala primerjati z uradnimi dokumenti oziroma javnim diskurzom.

Metod ustne zgodovine (oral history) in etnografije se bom posluževala tudi v osrednjem delu disertacije, v katerem bi se rada posvetila preučevanju obdobja poskusne uvedbe prostovoljnega služenja vojaškega roka za ženske med leti 1983-1985. Zaradi pomanjkanja uradnih dokumentov in arhivov oziroma omejenega dostopa do le-teh, bom namreč v večji meri služenje vojaškega roka predstavila skozi življenjske izkušnje in spomin takratnih deklet – prostovoljk.

Pri raziskovanju se bom tako osredotočila na osebne izkušnje, spomin in pripovedovanja žensk, ki so se udeležile prostovoljnega služenja, pa tudi njihovih nadrejenih in so-vojakov ter morebitnih ostalih oseb, s katerimi so bile povezane v tem času. Na osnovi dostopnih arhivskih virov in omenjenih pričevanj želim pridobiti vpogled v strukturo in izvedbo služenja za ženske, nato pa s primerjavo uradnih dokumentov in osebnih zgodb nekdanjih prostovoljk raziskati, katere so značilnosti, tako njihove kolektivne kot individualne izkušnje služenja JLA ter razlike in neskladja med uradnim diskurzom in osebno izkušnjo. S tem bo raziskava prešla tradicionalne historiografske pristope in se bo naslonila na študije spomina, kolektivne identitete ter kulturne zgodovine vsakdanjega življenja v socialistični državi.

Pripovedovalke sem v veliki meri naša na socialnem omrežju Facebook, kjer so povezane v skupino *Devojke u JNA 1983-1985*. V njej se združujejo ženske iz različnih držav naslednic SFRJ, ki so služile vojaški rok v različnih regijah nekdanje skupne države, kar predstavlja zanimiv fenomen, ki ga želim raziskati, saj prav njihovo iskanje nekdanjih so-vojakinj, prijateljic presega politične in nacionalne razlike, ki jih je prinesel razpad Jugoslavije in krvave vojne devetdesetih let.

V svoji disertaciji želim odgovoriti na nekatera ključna vprašanja na primer, zakaj se te ženske po štiridesetih letih ponovno povezujejo, kljub temu, da je njihovo služenje vojaškega roka potekalo samo tri ali šest mesecev; kakšen pomen ima njihova skupna izkušnja služenja vojaškega roka danes in kako jo interpretirajo; kako njihova današnja nacionalna identiteta oblikuje njihovo percepcijo tistega časa; ali se njihovi spomini na to obdobje razlikujejo in v čem; ali njihova pripovedovanja potrjujejo ali zanikajo uradne narative o ženskah v JLA? Pri preučevanju in interpretaciji pripovedovanj bom posebej pozorna na tiste teme, ki jih ženske same ne omenjajo, se jih ne dotaknejo in ostajajo »slepe pege«, saj so tudi te zelo povedne in velikokrat razkrijejo občutljive aspekte njihovih izkušenj.

Nekaj študijske literature

Abram, Sandi, » "To smo fantje" : genealogija (re)produciranja dominantne socialistične moškosti skozi dispozitiv JLA na Slovenskem«, Časopis za kritiko znanosti (št. 267, 2017)

Adrić, Iris, idr., Leksikon YU mitologije, (Beograd: Rende; Zagreb: Postscriptum, 2017)

Arendt, Hannah. 2018. The human condition. 2nd ed., 16th anniversary ed. Chicago; London: The University of Chicago Press.

Bačević, Ljiljana, Jugoslovansko javno mnenje 1990 [Elektronski vir] : Jugoslavija na prelomu krize = Yugoslav public opinion 1990 : Yugoslavia at a turning point in crises;

Black, Jeremy, War in the New Century, (London and New York: Continuum, 2001)

Bukinac, Zorica, Ženske in oborožene sile, Zbornik študij (Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 1995)

Jackson, Michael. 2013. The politics of storytelling: variations on a theme by Hannah Arendt. 2nd ed. Copenhagen: Museum Tusculanum Press; University.

Jelušič, Ljubica, Pešec, Mojca (ur.), Seksizem v vojaški uniformi, (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, Generalštab Slovenske vojske, 2002)

Kranjc, Marijan, Ljubezen in seks v partizanih in v JLA : od poveljnikov do borca: ljubezen - da, seks – ne, Vojaštvo, Military, dostop 29. 8. 2020: <https://vojastvo-military.si/>

Merkač, Barbara, Položaj žensk v vojski (v obdobju NOB, JLA in danes), raziskovalna naloga, (Slovenj Gradec, 2004)

Perović, Saša, Ženske v obrambnih silah jugoslovanske ljudske armade (1983-1985), magistrsko delo, (Ljubljana, 2018)

Pešut, Barbara, Pisma iz JLA, (Brežice; Primus, 2019)

Petrović, Tanja. 2025. Utopija uniforme: afektivna življenja Jugoslovanske ljudske armade. 1. izd. Let. 11. Ljubljana: Založba ZRC. doi:10.3986/9789610509684.

Pogovor avtorice z Biljano Stefanović Petrović (28. 2. 2022).

Pogovor avtorice z Radojko Dukić (14. 3. 2022).

Pogovor avtorice z Zorko Kotur Prusac (26. 2. 2022).

Pogovor avtorice z Ljubinko Giorgijevsko (12. 2. 2022).

Pogovor avtorice z Damjano Močnik (12. 5. 2022).

Prešeren, Marko, »Oborožen spopad za Slovenijo skozi tožilske spise : tovarišem v orožju na naši in njihovi strani«, (Žurnal24: Gorenjska, 6.jun.2009-18.jul.2009)

Ministrstvo za obrambo, Stalna zbirka dokumentarnega gradiva. Analiza izvršenih priprava za dobrovoljno vojno obuku žena i obuke vojnika-žena prve (julske) partije u 1983. godini. Savezni sekretariat za narodnu odbranu. RSLO, 820/1983, št. dokumenta 800/1.

Ministrstvo za obrambo, Stalna zbirka dokumentarnega gradiva. Informacija o vojaškem usposabljanju prostovoljk v JLA v poskusnem obdobju 1983–1985 v letu 1983. Republiški sekretariat za ljudsko obrambo. RSLO, RSLO, 06/1983.

SI AS 537, Svet za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, šk. 962, »Pojasnilo republiškega sekretariata za ljudsko obrambo na odprto pismo udeležencev okrogle mize - O problemu uvedbe obveznega vojaškega usposabljanja za ženske«, Ljubljana, 6.9.1968

SI AS 537, Svet za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, šk. 962, »Obrambnovzgojni tisk in druga sredstva javnega obveščanja v obrambnem in samozaščitnem usposabljanju delovnih ljudi in občanov«, Ljubljana, 1. junij 1981

SI AS 537, Svet za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, šk. 961, »Analiza obrambnega usposabljanja študent prostovoljk na Pokljuki v letu 1982«

SI AS 537, Svet za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, šk. 962, »SZDL, Republiška konferenca, svet za SLO in DS«

Velikonja, Mitja. 2009. Titostalgija: študija nostalgije po Josipu Brozu. 2. izd. Ljubljana: Mirovni inštitut.

»Žene vojnici 1. generacija«, Slobodan Novaković (scenarij in režija), Zastava film, dostopno 1.12.2024 na: <https://www.youtube.com/watch?v=G5lgBpOs-0k>.